

C. C.
P. M. R.

VINTILĂ I. BRĂȚIANU

~~119739~~

CRIZE DE STAT

1901 — 1907 — 1913

~~25313/67~~

BUCUREȘ

INSTITUTUL DE EDITURĂ ȘI ARTE
No. 40, STRADA CÂMPINEANU, 1
1913.

279677
VAL

BIOTECNA CENTRALA UNIVERSITATII
COTA 155 777

710/04

B.C.U. Bucuresti



C20044024

RC 242/12

CRIZE DE STAT

1901 — 1907 — 1913

*Evenimente grave de tot felul s-au
câtă-va vreme asupra Țării noastre. Unele
din ele au fost înlăturate cu totul sau în
mod parțial; ele însă prin natura lor sînt
indicii puternice de o stare anormală și
motive grave de îngrijorare pentru viitor.*

*Intr'un scurt interval de zece ani am
avut criza financiară de la 1901, criza so-
cială și agrară de la 1907 și criza ce se
anunță azi, mai gravă, cu un caracter ge-
neral și care își găsește în desfășurarea
evenimentelor externe prima ei fază.*

*In momente mai grele, cu mijloace mai
puține, am străbătut de la 1856 la 1900
prin revoluții și războaie, fără ca să re-
simțim zguduituri interne așa de puternice*

ca la cele trei date de mai sus; iar vecinii noștri, mai slabi politicește și economicește ca noi, n'au avut în acelaș interval crize, ca cele de cari vorbim mai sus, Dar tocmai pentru-că situațiile nenorocite prin care am trecut nu corespund cu crize generale ale regiunii în care Statul nostru trăește, grija noastră trebuie să fie mai mare.

Este deci nevoie să analizăm situația în care Țara a fost pusă la aceste diferite momente, pentru ca să vedem care este valoarea reală a primejdiei și măsurile ce trebuie să luăm.

Vom cerceta pe rând aceste trei crize prin care a trecut Statul nostru în cei din urmă 11 ani.

CRIZA DIN 1901

Criza din 1901 a fost o criză financiară cu o cauză reală economică, datorită atât recoltei slabe din 1899 cât și, în mică parte, crizei internaționale pricinuite de războiul anglo-bur.

În cursul celor treizeci ani premergători am avut recolte slabe, au fost crize internaționale, nici una nu a isbit însă mai puternic piața noastră și nici odată nu s'a ajuns atât de aproape de un adevărat faliment public ca în Ianuarie 1901. Criza reală a fost sporită prin criza bugetară, prin nepregătirea Statului și a celor ce-l reprezentau în acel moment de a face față unei situațiuni grele. Prin sporirea importanței răului, prin căutarea unor soluții de disperare ca acelea de înstrăinare a unor elemente cari condiționează neatârnamarea economică a Statului, s'a agravat situația în-

tregei pieți și s'a influențat nu numai creditul public dar și cel privat. 1901 este o probă de răul ce-l poate face în viața economică și financiară complicată a Statului modern acțiunea nechibzuită a unui partid nepregătit.

Schimbarea guvernului și soluția economiilor a schimbat în două, trei luni, întreaga situație a pieței publice și private, fără să fie nevoie de așteptarea unei noi recolte care să umple deficitul de până aci. Roadele rezezi și efective ale unei soluții cu caracter pur de guvernământ indică natura răului: *Criza reală economică fusese sporită și dusă la paroxism, prin politica nechibzuită a Statului.*

Cu bugetul 1901—1902 se aplică o nouă politică bugetară, politică de economii și de excedente, de ale cărei rezultate beneficiem încă și astăzi. Ea a fost cu oarecare mici abateri urmată aproape continuu dela 1901 până la bugetul 1911—1912. Cu prilejul acestui buget, guvernul Carp s'a declarat pe de o parte în contra unei politici de excedente, adică de prevedere, pe de alta a introdus, deodată cu o politică de degrevări, și una de sporire a chel-

tuelilor. Incepând prin degrevarea unilaterală a celor 6 ha., anunțată prin manifestul guvernului în ajunul alegerilor, a trebuit să se ia aceeași măsură pentru chirii, pentru patentă ; iar sporirea cheltuelilor făcându-se mai cu seamă prin sporirea funcțiilor și a lefurilor, nu s'au luat de asemenea decât măsuri unilaterale, nu la toate serviciile publice și totdeauna nu unde nevoile de completare erau mai mari sau lefurile mai mici. Se deschidea astfel o poartă nu atât pentru satisfacerea trebuințelor reale în momentul când viața se scumpea, dar mai cu seamă tuturor poftelor, proclamând marea bogăție a Statului.

Această politică financiară de sporire a cheltuelilor publice și de degrevare, a fost întărită prin absorbirea, într'un moment de belșug și în scopul de sporire a unor cheltueli anuale ordinare, a tuturor fondurilor de prevedere sau de rezervă pe cari o politică prudentă le strânsese pentru momente grele sau investițiuni noi (fondul de rezervă al C. F. R., subvenția Statului la Casa Pensilor, scăderea rezervei Fondului Comunal, desființarea amortizării titlurilor fondurilor publice).

Intr'un cuvânt, răul cel mai mare al politiceii financiare, inaugurată la 1911, va fi, pe lângă consecințele sale materiale în viitor, mai cu seamă de ordin moral. Intr'o țară, deja împinsă la cheltueli prin firea cetățenilor săi, s'au creat prin mijloace momentane și de expedient iluzii ce nu se vor putea satisface chiar dacă situația financiară înfloritoare va continua încă mulți ani.

Mișcarea care se produce astăzi printre funcționarii publici, cerându-se în aceste momente de grije, pe lângă reducerea orelor de lucru și sporirea lefurilor, suprimarea reținerii de 10% pentru pensii și a impozitului de 3%, este urmarea ce era de prevăzut prin neegalitatea de tratament creată și speranțele false ce s'au dat.

Situația Statului român va fi astfel îngreuiată. În afară de trebuințele urgente pentru complectarea organizării sale, el se va găsi în curând între două mari nevoi: nevoia de a face față unei politici militare, care îi va impune sporirea bugetului ministerului de război, și cererea de toate părțile, pe deoparte de a se reduce sar-

cinele, pe de alta de a beneficia cât mai mulți din foloasele bugetului public.

Dacă am continua pe calea ce s'a luat în ultimii din urmă doi ani, trebuie să ne așteptăm la un nou 1901, care va fi mai greu de rezolvat, pentru că nu se știe dacă din cauza stărei de spirit create se va găsi simțimântul de sacrificiu din acel an.

Este o nădejde de îndreptare? Nu este nevoie de a aștepta întocmirea proiectului de buget 1913—1914, pentru a prevedea că guvernul actual nu va reveni la o politică mai sănătoasă. Dificultățile interioare de partid, situația creată prin soluția colaborării, numirile, măsurile de favoare în paguba bugetului, sinecurile ce s'au creat în momentele grele, prin care am trecut în aceste din urmă două luni, ne arată în destul ce va fi bugetul viitor.

O atitudine hotărâtă pentru o echilibrare dreaptă a cheltuelilor Statului se impune cât de repede, dacă nu voim a pune iarăși la o nouă încercare puterea de rezistență a acestui Stat. Ea se impune repede nu numai din cauza crizei financiare actuale, a nevoilor urgente de armament, a crizei posibile prin faptul că pentru recolta vii-

toare o mare parte din suprafața cu grâu nu s'a însămânțat, dar, mai cu seamă, fiindcă Statul nostru a crescut în acești din urmă 15 ani ca un copil, plin de viață însă fără de prevedere, și are atâtea nevoi mari și urgente de satisfăcut (lipsa școalelor rurale; armata; neputința mijloacelor de transport de a face față nevoilor ; etc.).

Trebuie deci pregătită opinia publică — și în deosebi funcționarii cari știu din 1901, cât de legată este soarta lor de o politică bugetară sănătoasă, — indicându-se trăsurile generale ale acestei politici. Trebuie luminată mintea Românilor, că, dacă putem fi țară bogată într'unii ani, nu ne putem baza pe o politică bugetară de lux sau de favoruri, ci de satisfacere a nevoilor absolute, de primă necesitate și de siguranță națională.

Dar cu greșelile făcute, o prefacere generală a politicei bugetare a Statului nu se poate săvârși fără o prefacere a sistemului de impunere. Această operă nu se poate realiza decât prin reforma generală a impozitelor, care va aduce desigur și degrevări, legate însă de o politică fiscală și socială sănătoasă.

In rezumat, din această cercetare a crizei din 1901 reese :

1. Că ea a luat caracterul acut și primejios din cauza acțiunii de neprevădere a celor ce conduceau interesele Statului ;

2. Că după nouă ani abia, s'au uitat cu totul învățămintele dureroase trase, și s'a reîntronat o nouă politică bugetară și mai primejioasă decât cea de atunci.

3. Că în situația actuală a guvernului și a partidelor conservatoare, nu este de sperat o îndreptare, ci din contră o agravare a acestei politici.

4. Că dacă nu se va lua o atitudine bine hotărâtă în această privință, trebuie să ne așteptăm la o criză viitoare și mai puternică, datorită stărei de spirit creată în Țară, nevoilor militare de satisfăcut imediat, iar, în viitor, nevoilor de completare ale organizării Țării, rămasă înapoi, ale crizei momentane financiare, care se va spori probabil cu o criză economică, din cauza lipsei de semănături.

CRIZA DIN 1907

Dacă criza din 1901 a fost rezolvată fără aservirea financiară a Statului ci numai prin aplicarea unui buget de economii, în cea dela 1907, din cauza izbucnirii violente a dezastrului, din cauza răului mai adânc, remediile au trebuit să aibă un caracter extra-ordinar.

Criza de rândul acesta avea o bază agrară, dar forma ei revoluționară, măsurile chiar care se preconizau prin manifestul regal, legiurile ce s'au întocmit în urma acestei mișcări (legea judecătoriilor de o-coale, legea administrativă, legea cârciumilor, etc.) arată că răul era sporit printr'o adevărată criză socială, o adevărată desolidarizare în Stat, o luptă a masei celei mari dela sate contra păturei conducătoare.

Ori-care ar fi fost cauzele complexe ale

mișcărei, nechibzuirea legilor succesive de împrăștiere, neaplicarea legilor ocrotitoare pentru cei mulți și slabi (legea tocmelelor agricole), lipsa de instrucție și educație a țăranului, pe lângă neputința lui de a-și căpăta dreptate și de a-și cunoaște datoriile, este necontestat că am trecut printr'o mișcare, care prin întinderea ei dela un capăt la celalt al Țărei, prin violența manifestațiilor, prin uniformitatea caracterului acestor manifestații, a fost aproape o revoluție.

Ca și în Ianuarie 1901, atitudinea guvernului din Februarie 1907 a putut contribui la izbucnirea și întinderea răului, dar de sigur că numai lipsa de pregătire, de organizație, de legătură a celor ce au condus în fiecare sat pe cei răzvrățiți, au făcut că mișcarea, deși generală, n'a luat o formă hotărâtă contra organizației de Stat existente, ci a îmbrăcat caracterul de revoltă în contra proprietarilor.

Să nu mai uităm că și de rîndul acesta primejdia reală nu a apărut pentru mulți decât în mijlocul flăcărilor revoluției.

Manifestul regal și acțiunea guvernului liberal au readus, în cincisprezece zile, li-

niștea în Țară, iar legiuirile votate dela 1907 la 1909, pare că începeau o viață nouă în Statul atât de zdruncinat prin evenimentele din Martie 1907.

După părerea tuturor, răul constatat era adânc, și, punând în joc situația a trei pătrimi din poporul nostru, punea și liniștea Statului român. Era nevoie deci ca remediile corespunzătoare să fie puse în aplicare mai îndelungă vreme, și să se dea o cu totul altă îndrumare vieții noastre publice. De aici înainte toată grija păturilor conducătoare trebuia să fie, pentru ca pe deoparte să înlătore piedicile pe care sătenii le găseau în desvoltarea lor economică și în căpătarea drepturilor lor cele mai elementare, iar pe de alta, printr'o acțiune puternică și continuă a școalei, să se redeștepte în ei conștiința națională și cetățenească întunecată. *Citeste cartea lui I. Heliade*

Ca și în 1901, se păruse că primejdia redeșteptase în sufletele tuturor conștiința datoriei de a reface solidaritatea națională. Dar dacă primejdia mai mare și imediată păruse că speriașe mai puternic și deșteptase nevoia unor sacrificii corespunzătoare, aceste sacrificii nefăcându-se de rân-

dul acesta pe spinarea funcționarilor, ci a marilor agricultori, mulți din aceștia au uitat mai repede și făgăduelile făcute și primejdia prin care trecuseră. De aceea încă din primele discuțiuni ale reformelor agrare, atât în parlament (contra-proiectele Carp), cât mai cu seamă în afară, (mișcarea dela societatea agrară), s'a căutat să se reducă la minimum sacrificiile pe cari le cerea restabilirea păcii sociale. Cu oarecari compromisuri (oferta benevolă pentru islazurile comunale și prelungirea termenului de aplicare a legii trusturilor) reformele au fost votate și aplicate în tot timpul guvernării liberale care-'și găsea sfârșitul la Decembrie 1910.

De rândul acesta, din nenorocire, nu a fost nevoie de nouă ani, pentru ca prin uitare să se revie la starea anterioară, cum se făcuse cu politica financiară de economii, ci cu conștiință se reia, din primele zile ale venirii la guvern a partidului conservator, acțiunea de opunere la aplicarea reformelor agrare. Din cele d'întâi luni ale anului 1911, se face o primă încercare de a se desființa legile votate sub guvernul Precedent (încercarea de a revizui legea în-

voelilor agricole, revenind la proiectul Carp ; încercarea de a suprima judecătoriile ambulante). S'a renunțat la aceste încercări și s'a crezut că se va ajunge la acelaș rezultat, punând organele însărcinate cu aplicarea legilor agrare în neputință de a-și îndeplini datoria. Ast-fel se suprimă pe cale bugetară jumătate din inspectorii agricoli și ori-ce concurs al administrației în aplicarea legii tocmelilor agricole. În acelaș timp, se stânjenea acțiunea Consiliului Superior al Agriculturii, se suprima aplicarea legii de arendare la obștii a moșiilor administrațiilor publice, cât și în mare parte a legii cârciumilor.

Nu reamintim aceste fapte pentru a aduce acuzări tardive unor adversari politici, dar după cele întâmplate la 1907, este de îngrijorat și caracteristic pentru întreaga situație politică faptul că un partid de guvernământ să uite așa de repede și mărirea primejdiei și mai cu seamă nevoia de a convinge pe țărani, că făgăduelile, coprinse în manifestul regal, nu mai erau ale unui partid politic, ci legături sfinte pe care le luau conducătorii Statului pentru a readuce

dreptatea și pentru masa cea mare a poporului. *Modificarea (revoche) ?*

Paralel cu această acțiune de ôprire în loc a reformelor, adică de readucere în mintea săteanului a stărei din 1907, guvernul din Decembrie 1910 a dat scutirea rău chibzuită a celor 6 ha. și a revenit la principiul vechiu de împrôpietărire prin Stat în legea moșiilor de mână moartă. Nu insistăm asupra stagnației în toată această perioadă a dezvoltării învățământului rural, cât și a lipsei de sârguință administrativă de a aduce o nouă atmosferă de dreptate la sate.

Sub regimul actual electoral, restrâns pentru solidarizarea săteanului cu interesele generale ale Statului, nu se putea avea o acțiune directă asupra lui decât într'o slabă măsură; se putea însă avea una indirectă prin cei mai luminați din sate, cari pot chiar în limitele legii actuale să aibă un drept de manifestare. Aceștia sunt învățătorii și preoții, mai mult decât țărani bogătași, alegătorii în colegiile censitare. Dându-se acelor elemente conștiința drepturilor cetățenești și puțința de a le utiliza pentru apărarea revendicărilor și drepturilor țărănești, era și



o recompensă meritată pentru cei ce lucraseră prin școală, prin obștii, prin bănci, prin cercuri culturale la ridicarea economică a satelor.

Deci până la o reformă electorală mai largă trebuia să se dea, dela 1907 înainte, o viață reală colegiului al treilea și libertate pentru el de a se manifesta pentru candidați cu un contact real cu sătenii. Și în această privință n'am păstrat mult din învățăturile aflate în flăcările din 1907.

Este nădejde ca lucrurile să se îndrepteze prin guvernul actual de colaborare și să se reia opera de împăciuire socială, începută la 1907—1910?

Partidul conservator-democrat și în deosebi șeful său au avut o atitudine diferită de aceea a vechilor conservatori în timpul întocmirii și aplicării reformelor de guvernul liberal și ne-am putea aștepta ca ei singuri la guvern, să nu arate spiritul de ostilitate manifestat de guvernul Carp în contra reformelor agrare. Dar în colaborare și în fuzionare chiar, trebuie să ne așteptăm ca concesiile ce va avea să facă partea democratică a partidului conservator ramurei vechi să fie mai cu seamă în ches-

tiile agrare. Sânt chiar în sânul guvernului de azi încercări de continuare a acțiunii societăței agrare a marilor proprietari.

Dar dacă aplicarea reformelor agrare în trei-patru ani a putut arăta în detalii nevoi de completare, — neaplicarea lor în mod hotărât în timp de doi ani a sporit rezistența marilor agricultori și se vor întâmpina greutăți chiar pentru readucerea regimului ce de fapt se îndeplinise până în Decembrie 1910.

De aceea, și pentru înlăturarea repețirii răului de care am suferit până în 1907, trebuie o acțiune hotărâtă pentru aplicarea reformelor, completarea operei sociale și economice începute, operă atât de necesară consolidărei Statului nostru. Nu trebuie să așteptăm ca o primejdie din afară, unită cu o frământare interioară, să prindă Statul într'o situație și mai grea ca aceea din 1907.

În rezumat, evenimentele atât de grave din 1907 nu au rămas pentru mulți decât o sperietură, iar măsurile necesare, care trebuiau să schimbe o atmosferă atât de primejdioasă Statului, n'au fost puse în vi-goare de cât până la Decembrie 1910, adică

în interval de 2—3 ani, mai puțin timp deci, decât măsurile financiare după criza din 1901. Primejdia deși mai mare, — revenirea la starea anterioară, — în ceea ce privește măsurile de Stat, s'a făcut mai repede.

Din punct de vedere economic, negreșit că propășirea băncilor populare, sporirea obștiilor de arendare, legea trusturilor, înființarea islazurilor comunale și efectele din ce în ce mai puternice ale Casei Rurale, au adus o schimbare în starea de robire a multor săteni, deși această acțiune a fost în parte stânjenită prin urcarea puternică a prețului pământului. Neaplicarea însă conștientă a legii învoelilor, destrăbălarea administrativă și întregul sistem demagogic de degrevare și făgăduiala de împărțire prin Stat a moșiilor de mână moartă, oprirea mișcării culturale la sate și păstrarea sistemului candidaturilor administrative la colegiul III n'au schimbat mult starea sufletească a țaranului din 1907.

Iată de ce trebuie să considerăm primejdia, apărută în 1907, ca neînălăturată încă. Ea este cu atât mai gravă, cu cât răul a fost uitat mai repede, deși a fost mai mare, și cu cât nu găsim în toate partidele de

guvernământ destul de luminată conștiința că un Stat nu poate trăi decât prin solidarizarea cu interesele lui a întregului său popor și mai cu seamă a masei mari a poporului.

* * *

Uitarea învățămintelor, ce ar fi trebuit să tragem din revolta dela sate din 1907, se agravează prin faptul că în viitor trebuie să ținem seamă și de masele muncitoare dela orașe, mai lesne de aprins și de revoltat. Sporirea meseriilor și mai cu seamă crearea unei vieți industriale au concentrat și la noi masele de lucrători. Grevele, mișcarea sindicalistă, sânt probe evidente ale acestei mișcări. Noua lege de protecție a industriei și legea asigurărilor muncitorești, votate de ultimul parlament, formează actualmente regimul sub care se va desvolta viața industrială. Este locul să cercetăm ce situație vor crea aceste legiuiri pentru pacea socială viitoare.

Regimul vamal protector din 1904 a înrâurit foarte mult desvoltarea unei industrii în Țară, favorurile cu totul excepționale ale noiei legi industriale au înlesnit

și mai mult acțiunea începută de protecția vamală. Nepregătirea însă a elementelor naționale față de această ocrotire vamală și mai cu seamă de lipsa ori-cărei preocupări de naționalizare reală a industriei și de protecție a muncii, a adus și va aduce din ce în ce mai mult stabilirea unei industrii în felul celei spaniole, adică cu capital și personal străin, o industrie a cărei pildă o găsim în industria petrolului.

Nu este locul de a analiza aicea regimul absolut de neînțeleș pe care câți-va interesați l'au obținut dela un ministru, care a uitat răspunderea lui față de neamul din care face parte. Legea din 1912, în loc de a căuta să îndrumeze industria noastră spre naționalizarea ei reală (capital și muncă românească), va crea în timp scurt o industrie absolut străină, care nu va utiliza decât munca brută românească, și aceasta unde concurența străină nu o va înlătura. De aceea în cercetarea mișcărilor muncitorești la orașe, nu trebuie să uităm că muncitorii vor lucra în Case străine și să cugetăm care ar fi fost puțința reformelor agrare cu proprietari de moșii străini. Majoritatea fabricelor încurajate nu sunt și nu vor

fi nici chiar în mâna unor individualități străine stabilite în Țară, dar a societăților anonime diriguite din străinătate, neavând nici un simțimânt de solidaritate națională cu noi. Această tendință a lor de a utiliza cât mai puțin elementele naționale apare de pe acum în chestia personalului, azi aproape străin în conducerea administrativă și tehnică.

Legea asigurărilor muncitorești se ocupă, în afară de meseriași, numai de organizarea asigurărilor și lasă la o parte toate relațiile dintre muncă și capital, adică tocmai acele relații care influențează pacea socială.

Sacrificiile pe cari Statul le face în favoarea mai cu seamă a unor industriași străini prin legea de încurajare, trebuia să-i permită ca să obție, dacă nu sacrificii materiale mai mari, dar cel puțin măsurile necesare pentru asigurarea păcei sociale în industria mare, unde ciocnirile dintre capital și muncă sunt mai puternice. Trebuie, odată cu asigurarea muncitorilor și cu regimul industriei mari, să se dea o organizație păturei muncitoare, care să facă dintr'ânsa un element de ordine și muncă, de întărire a

Statului, de apărare a interesor celor slabi, iar nu de sbuciumare socială. Ingrijat de interesele exclusive ale câtor-va industriași — lăcomiți de un interes imediat și neprevăzători ai situației viitoare pe care o creează industriei lor, — crezând că, cu un codru de pâine, atrage simpatia muncitorilor industriași, partidul conservator a pierdut ocazia cea mai bună pentru a înlătura, pe cât omenește posibil, sbuciumările sociale inerente industriei mari. De aceste legiuiri trebuiau legate contractul muncii și rezolvarea pacinică a grevelor. Era o asigurare a liniștei și în Stat și în fabrică.

Concepția avută în stabilirea regimului industrial și regulamentul relațiilor dintre capital și muncă, spre a fi judecată în întregul ei, trebuie apropiată de atitudinea aceluiaș guvern față de mișcarea anarhistă internațională dela noi și a conducătorilor săi străini. Se da acestei mișcări îndemnarea și putința de a lua un loc pe care legiuirea conservatoare îl lasă gol în rezolvarea relațiilor dintre capital și muncă.

În examinarea cauzelor complexe, care creează mentalitatea muncitorilor industriali la noi, nu trebuie să uităm situația grea

pe care o face populației sărace dela orașe scumpirea generală a traiului, scumpire numai în parte compensată prin sporirea salariilor. Această situație este îngreuiată mai cu seamă prin neprevederea și indolența administrațiilor comunale urbane, care lasă în suferință nevoile cele mai esențiale ale acestei populații, pentru cheltueli nechibzuite și de lux. Starea mahalalelor Bucureștiului, facerea de palate și bulevarde centrale, politica de favoruri sunt cauzele cele mai sigure de revoltă justificată ce se poate naște în mintea contribuabilului sărac în contra deținătorului banului și autorității publice.

La interesele profesionale ce nasc din lupta între muncă și capital mai trebuie ținut seamă de caracterul internaționalist și anarhist pe care i-l dă mișcării muncitorești dela noi marea proporție de lucrători străini, fără de nici o legătură cu Țara și de Evreii nesolidarizați încă cu interesele noastre naționale.

Dar chiar în afară de acești fermenti de descompunere socială, nici muncitorul român dela orașe, ca și țărănimea dela sate, nu găsește în cultura din școala pri-

mară și în cursurile de adulți educația pe care semenii lui o găsesc în Statele occidentale. Deși mai numeroase ca cele rurale, școalele primare urbane nu sânt nici ele suficiente la număr și nici organizate în destul pentru ca trecerea prin ele să lase o urmă mai adâncă de conștiință a drepturilor reale și a datoriilor viitorul cetățean.

După cum reese din cele expuse mai sus, situația masselor dela orașe, impune și ea o grijă mai mare pentru înlăturarea relelor ce există. Această situație ia însă o importanță mai mare față de concordanța ei cu aceea a locuitorilor dela sate. Revolta neorganizată din 1907 poate găsi o organizare la orașe, și deci să ia în viitor nu un caracter de revoltă ci de revoluție. O criză economică, o scădere a salariilor și lipsa de muncă pot fi scânteia care să aprindă o atmosferă încărcată.

Criza care a început și care de sigur va avea o influență asupra activității industriale, timpul scurt de când se aplică legea meseriilor asigurărilor și a industriei, dau prilejul să se refacă o operă sănătoasă înainte ca răul să fie mai mare. Paralel însă cu această revedere a unor legiuiri nechib-

zuite trebuie și în favoarea masselor dela orașe, ca și dela sate, o politică socială și economică de ocrotire și de deservire a intereselor lor, de luminarea conștiinței lor cetățenești și naționale și de solidarizarea lor cu interesele Statului.

CRIZA ACTUALA

După cum am văzut mai sus, cele două primejdii, aparente și în mod vremelnic înlăturate în 1901 și 1907, amenință și azi. Dacă nu vom reveni la o conștiință mai luminată a rolului reprezentanților Statului, avem de prevăzut o criză financiară sporită prin cerințele unei vieți mai complicate și unor nevoi mai mari ale Statului, într'o perioadă de scumpire a traiului și o criză socială complicată de rândul acesta prin mișcarea muncitorească dela orașe.

La aceste două rele latente care se pot manifesta la cea dintâi criză economică sau cauză de enervare a populației dela sate și orașe se adaugă azi o adevărată criză de Stat, ale cărei prime manifestări apar pe de o parte în evenimentele externe de azi, pe de alta în funcționarea

anormală a organizației noastre constituționale.

Toată lumea își dă acum seamă de situația grea creată României prin criza orientală. Este ea datorită unor cauze asupra cărora nu am fi putut avea nici o înrâurire sau este urmarea în primul rând a propriilor noastre greșeli, a nepregătirii de a face față unor evenimente importante?

Azi, după trei luni dela declararea războiului, putem vedea clar că n'am fost numai surprinși ca alții prin alianțele și pregătirile ce se făceau la hotarele noastre, dar că toată situația penibilă a României este mai cu seamă datorită lipsei de o conștiință națională luminată asupra importantelor interese naționale ce se puneau în joc, precum și a căilor de urmat pentru a sluji aceste interese. Este fără nici o rezervă consecința decăderii vieții noastre publice în această direcție, a faptului că de douăzeci de ani politica externă nu mai a făcut parte din conștiința națională a acestei țări.

Semnele situației morbide ale cărei urmări le vedem azi sunt mai depărtate. Guvernarea din acești doi ani, prin exagerarea

relelor de cari suferim, a făcut să se producă mai repede criza și, din nenorocire, la momente de complicație externă. Un regim, nepregătit spre a face față chiar unei situații normale, a jucat, în ceea ce privește deslănțuirea mai repede și mai acută a crizei, acelaș rol pe care îl juca la 1901 politica financiară disperată a guvernului de atunci, și în 1907 destrăbălarea administrativă pentru izbucnirea și generalizarea revoltelor agrare.

În această atmosferă de desinteresare sub formula că nu suntem un popor balcanic, am neglijat interesele reale ce ne leagă de situația generală din regiunea în care trăim de fapt și unde dorim și trebuie să jucăm un rol politic și economic.

Chestiunea Mării Negre, a strâmtorilor (și deci a Constantinopolului și a Turciei) prin care se scurge tot comerțul gurilor Dunărei sunt chestii care s'au pus de mai multe ori în ultimii douăzeci de ani, fără ca România să ia vre-o atitudine hotărâtă și continuă deși se puneau chestii vitale ale ei. Politica noastră orientală s'a bazat pe iluzia statu-quo-ului și a tăriei Turciei, fără însă a ne impune și urmările ce atrăgea

această atitudine. Singura manifestațiune mai permanentă a politicei noastre orientale o găsim în amestecul în chestia macedoneană. Dar după atâția ani de nădejde dată Românilor de acolo în sprijinul nostru, de cheltueli pentru înființări de școli, ce am făcut în ziua când alianța balcanică punea în joc soarta viitoare a Macedonenilor? Ne-am încrezut în declararea de menținere a statu-quo-ului și nici n'am luat vre-o atitudine în singura chestie care cel puțin pe cale diplomatică ne dădea prilejul de a avea și noi un rol în niște evenimente ce nu prevăzusem. Nu este o probă de nepregătire faptul că atunci când cele patru State aliate începeau războiul declarând că ele cer reforme pentru Macedonia, noi n'am arătat cel puțin prin note către Puteri care erau interesele ce aveam de apărat în această chestiune? La ce corespundea această tăcere? Chiar dacă aveam încredere în victoria Turciei, în menținerea statu-quo-ului teritorial, nu trebuia să ne reamintim că toate Puterile declaraseră că regimul în Macedonia nu putea să rămâie neschimbat? Nici atunci, nici chiar după ce Puterile au recunoscut schimbarea sta-

tu-quo-ului, n'am zis nimic, n'am repetat cel puțin ceeace ceream în 1903. Nu numai că am neglijat interesele naționale ce aveam acolo, dar încă după ce evenimentele se produsese ră n'am prins prilejul ce ni se prezinta ca să avem o participare efectivă la rezolvarea chestiunii orientale. Dar care a fost atitudinea noastră după ce victoriile aliaților indicau o prefacere generală în Orient și chiar puțința intrării lor în Constantinopole? Variațiile ce au luat revendicările noastre timide sunt iarăși o probă a nepregătirei unei conștiințe naționale. A fost mai întâi teoria luării cadrilaterului ca o compensație teritorială necesară echilibrului balcanic, și se adăoga monstruoasa compensație a populațiilor aromânești ce se înglobau de statele aliate. Pe urmă s'a vorbit de o simplă rectificare „administrativă“ pe linia actuală, ca o chestie mai mult de prestigiu al Țărei. Numai în urmă s'a venit la concepția mai clară și bazată pe un drept și o nevoie mai reală, a rectificării de frontieră pentru rațiuni strategice necesare apărării Dobrogei contra revendicărilor bulgare și pentru puțința de a lega această provincie printr'un alt pod pe Dunăre între

Turtucaia și Silistra. Acum în urmă se pare că se revine la soluția rectificării administrative cu compensații economice date de noi Bulgarilor!

Nici aceste revendicări succesive n'am îndrăznit să le susținem prin noi înșine și cu hotărâre la început; par'că ne era rușine să spunem că avem ceva de revendicat. Comunicate în presa de aici și din străinătate declarau mereu că România nu a cerut nimic, ci numai Austro-Ungaria în numele nostru. Aceeași atitudine la întrevederile ce se făceau la Pesta între dd. Berchtold și Daneff pentru interese ce ne priveau direct pe noi.

Această situație dacă putea să jignească demnitatea noastră de Stat și să dea politicei noastre un caracter de infeodare, putea ea cel puțin servi dobândirea revendicărilor ce făceam? Nu, și nu era nici cel puțin în concordanța cu atitudinea mai demnă ce urmasem totdeauna dela război încoace în cererile noastre.

În sfârșit, odată cu convocarea conferințelor păcii și a ambasadurilor la Londra se părea că se formează o conștiință mai clară a intereselor noastre și că se ia o

atitudine hotărâtă pentru slujirea lor. Discursul Tronului, trimiterea d-lui Mișu la Londra și în urmă a d-lui Tache Ionescu, votarea creditelor militare, indicau că ne-am lămurit și că aveam nu numai interese importante de servit, dar că importanța lor era așa de mare încât pentru dobândirea lor nu ne dăm înlături dela nici un mijloc. N'am obținut nimic sau aproape nimic și ne mulțumim iarăși azi cu intervenția binevoitoare și dezinteresată a marilor Puteri!

Această atitudine șovăitoare a României, comparată nu numai cu aceea a Austro-Ungariei care mobiliza, dar și cu a Statelor vecine și cu mai puțină autoritate ca noi, este proba unei lipse de conștiință națională în nevoile mari ale Țărei, în nepregătirea de a face față evenimentelor din afară.

Să nu uităm care era activitatea noastră internă în mijlocul pregătirii și a desfășurării crizei orientale. Găsim și aci semnele cele mai evidente ale unei nefuncționări anormale a vieții noastre publice. În timp de un an și jumătate un partid de guvernământ a putut, fără sancțiune dela

prima lui încercare, să ție Țara într'o continuă sbuciumare, luând măsuri administrative și de legiferare cari nu-și găseau stavilă în opinia publică ci numai în fața justiției. Acest guvern fu înlocuit, în Aprilie trecut, printr'un altul compus din membrii aceluiași partid. El trebuia să rezolve chestiunea tramvaelor, pe când guvernele Statelor balcanice se pregăteau prin arme să rezolve chestia orientală. In timp de șese luni, tratări de fuzionări și colaborări pentru întărirea unui partid conservator, pe când aceleași State porneau în război pentru dezrobirea fraților lor și ocuparea de teritorii noi.

In sfârșit, în mijlocul dezlănțuirilor evenimentelor din afară se înjgheba un guvern de colaborare sub preșidenția aceleiași persoane care nu putuse rezolvi nici chestia pentru care luase guvernul în Aprilie trecut; iar de colaboratori i se dedeau și doi din principalii factori ai guvernului Carp și cari fuseseră înlăturați cu cinci luni înainte tocmai din cauza propriilor lor greșeli și nechibzuințe. Sub aceste auspicii se pregătea apărarea intereselor României

în fața gravelor evenimente ce se deslășurau.

*

Această examinare a faptelor ar învedera ea singură că trecem printr'o adevărată criză de Stat, datorită unei funcționări bolnăvicioase a regimului nostru constituțional și urmare a decăderii vieței noastre publice. Criza de Stat de care suferim având însă ca principală cauză situația anormală internă, manifestațiile sale nu se pot opri numai la faptele în legătură cu politica din afară.

Suntem în fața unei adevărate *crize de creștere* a unui Stat, plin de viață prin condițiile naturale în cari se găsește, dar ale cărui nevoi mereu crescânde nu au fost, în mod continu și cu chibzuire, satisfăcute.

Statul român, grație impulsiei date în perioada—am putea zice eroică—de consolidare națională, a putut merge câțva timp în virtutea numai a forței de inerție căpătate în acele timpuri. Unirea, autonomia și pe urmă independența națională, ieșită din războiul dela 77—78, deschiderea gurilor Dunărei, construirea porturilor Dună-

rene și maritime, legarea lor cu interiorul Țării prin rețeaua căilor ferate, consolidarea creditului Statului și a celui privat prin crearea de instituții naționale au adus o dezvoltare a bogățiilor moarte și vii, cu atât mai puternică cu cât ele stătuseră atâta vreme în adormire.

Inființarea de școli a permis în același timp Statului să-și găsească în Țară elementele necesare, spre a face fața multiplexelor sale nevoi (organizarea administrativă judecătorească, militară etc.)

Organizarea de Stat n'a urmat însă dezvoltarea puternică a Țării, venită mai cu seamă după criza economică din 1901. Inrîurirea Statului a fost, numai într'unele perioade, iar cele mai importante manifestații ale lui, în mijlocul celor două crize dela 1901 și 1907. Măsurile de ordin general care au servit în mod real această dezvoltare se reduc la următoarele: In viața economică a Statului după 1901, legea băncilor populare, desființarea acsizelor, politica financiară de excedente; iar după 1907 reformele agrare, legea sanitară, legea judecătorilor ambulanți, a cârciumelor, măsuri care formau un tot pentru întărirea materială și

morală la sate, precum și pentru readucerea păcii sociale.

Înainte de 1901 organizarea învățământului rural și profesional și legea meseriilor erau două preocupări de interes general, dar care prin discontinuarea în modul lor de aplicare n'au dat rezultatele măsurilor de care vorbim mai jos.

Expirarea convențiilor comerciale ne-au adus la tariful vamal din 1904, care, împreună cu regimul convențional ce-i urmă, aducea o nouă viață economică. Ca o consecință naturală trebuiau o nouă lege de încurajare a unei industrii naționale, de protecție a muncii, o lege pentru stabilirea unor relații normale între muncitor și patroni (contractul de muncă); ele însă au rămas în suferință. După mai multe proiecte, abia în 1911 se votează legea de încurajare a industriei și a asigurărilor muncitorești de ale căror efecte am vorbit mai sus.

Subt ocrotirea Băncii Naționale și prin inițiativă privată, institute românești de credit s'au dezvoltat la orașe, însă fără nici un îndemn sau legiferare de ocrotire sau îndrumare a Statului. Tot astfel la sate inițiativa învățătorilor și preoților, a căror ac-

tivitate a fost continuată sub toate regimurile, grație instituției autonome a Casei Centrale a băncilor populare, a făcut ca legea băncilor populare și a obștiilor să dea roade frumoase la sate.

Toată dezvoltarea economică s'a lovit însă de insuficiența mijloacelor de transport rămase în sarcina Statului.

Nu numai rețeaua căilor ferate nu s'a dezvoltat în aceeași proporție ca până la 1890, dar chiar liniile existente din cauza lipsei de investițiuni noi nu mai pot face față cererilor actuale. Serviciului maritim, abia după 15 ani, i se dă două noi cargoboturi pentru mărfuri, deși exportul Țării aproape s'a îndoit, dela 1898 până azi; iar, înainte chiar de sosirea acestor două vase noi, se tratează deja cedarea acestui serviciu străinilor. Și principalul izvor de energie atât al mijloacelor de transport cât și al întregii industrii, petrolul, l'am lăsat să fie un izvor de bogăție pentru alții și mijlocul de a se înființa monopoluri de state cu mai multă îngrijire pentru marele lor interese economice.

Și în celelalte ramuri de activitate ale Statului apare lipsa de continuitate și de

unitate de vederi în satisfacerea nevoilor mereu crescânde. N'am avea decât să reamintim perioadele de destrăbălare administrativă, spiritul ce animă organele zise de autonomie județeană și comunală, puse încă sub legile centralizatoare ale lui Lascar Catargi, puțina influență avută de Ministerul Domeniilor asupra îndrumărei agriculturii Țărei.

Nu este momentul de a se arăta ce roade a dat acelaș sistem în armată, dar unde lipsa de continuitate în îndeplinirea rolului Statului devine am putea zice tot atât de criminală, este în ridicarea culturală a masei celei mari a poporului. Statistica învățământului rural a unui popor care conține aproape 65% analfabeți, arată că prin perioadele de stagnație în zidire de școli, în înființări de școli normale și de posturi de învățători nici nu facem față la sporul populației școlare datorită creșterii normale a populației noastre; adică răul se sporește pe zi ce trece. Precum dezvoltarea bogățiilor naturale a pus în neputință mijloacele de transport să îndeplinească nevoile bogăției crescânde ale Țărei, tot astfel o manifestație îmbucurătoare de vitali-

tate a poporului nostru devine prin neprevădere o cauză de îngrijorare pentru viitor.

Aceleași constatări am putea să le facem prin nepregătirea suficientă de elemente naționale pentru a lua locurile ce se deschid în comerț, agricultură și industrie.

Grație legii învățământului profesional școli inferioare și elementare de meserii și agricultură s'au dezvoltat, însă și acestea nu cu continuitatea de vederi și acțiune dorită. Pentru învățământul comercial, tehnic și agricol superior avem acelaș număr de școli și de absolvenți ca acum 20 de ani deși nevoile s'au înzecit și bugetul Statului s'a îndoit.

Ar fi locul să constatăm aceeași lipsă de acțiune continuă în educație prin școli, în dezvoltarea învățământului secundar și universitar, în direcția învățământului și educației fetelor. Am vedea ca și aci lipsa de prevedere și de continuitate a creat o astfel de situație încât se găsesc profesori universitari și miniștri de instrucție cari contestă azi Statului dreptul și putința de a se îngriji de instrucția și educația poporului său în aceste ramuri de învățământ.

Dar grija ne sporește prin faptul că cri-

za de care vorbim se agravează prin caracterul moral ce-l ia.

Avem un popor rămas înapoi prin cultura și prin situația lui materială, dar care considerat în masa lui cea mare este încă un izvor ascuns plin de viață și de calități incontestabile, în care Statul nostru a putut găsi rezerva de energie necesară pentru a face față grelelor condiții exterioare în care se găsește. Grație acestor calități, în mijlocul regiunii celei mai sbruciumate din Europa, el și-a păstrat în timp de aproape două mii de ani, individualitatea sa și a fost zidul de apărare al civilizației europene în Orient. Un popor fără calități morale nu ar fi putut rezista la atâtea vicisitudini.

De aceea pe lângă nevoia urgentă de a împlini marile lipsuri culturale ale acestui Stat, până ce aceste nevoi vor fi împlinite, trebuie ca grija de căpetenie să ne fie să păstrăm acest capital, să împiedicăm corupția morală pe care viața modernă mai activă o aduce cu sine când nu este bine îndrumată și ordonată. În acelaș timp, din cauza lipsei de conștiință națională, datorită în mare parte aceleași stări înapoiate

a culturai, trebuie ca toate acțiunile noastre să fie inspirate de un înalt și continuu simț național, care să ne dea încrederea în noi înși-ne și să desvolte pe această cale de exemplu de sus solidaritatea națională pe care școala va trebui să o închiege în mod definitiv.

Se pare că și aci un vânt de inconștiență suflă și tocmai unii din cei chemați să dea pilda formează o școală de corupție. Păturile conducătoare dela orașe reprezentate în viața politică prin partidele politice, sunt acelea care pot azi prin exemplul lor pune o pavăză pentru a putea trece, fără prea multe urmări rele pentru viitor, perioada critică necesară pregătirei de care vorbim mai sus.

O primă școală de corupție o fac unele partide politice prin spiritul ce pun atât în întrebuințarea banului public, cât și în respectarea legilor. O politică de destrăbălare și de lux a Statului este mijlocul cel mai sigur pentru a sporî tendința luxoasă și de cheltueli nechibzuite ale cetățenilor săi. Șefii de administrație, fie ei miniștrii ori prefecti, nu au nevoie pentru a da pilde de corupție subalternilor, de a lua bani din Casa publică, deci a pune bugetul ad-

ministrației lor în serviciul intereselor personale, de a călca prin rezoluțiile lor legile și regulamentele în favoarea tocmai a celor care ar trebui să cază sub sancțiunea acestor legi și regulamente. De aceea, în primul rând, o utilizare rea a bugetelor publice și o aplicare rea a legilor au pe lângă consecințe materiale și consecințe morale mai grave. Ele crează în mintea simplistă a cetățeanului needucată îndestul credința că dobândirea intereselor sale nu se poate face decât pe căi lăturalnice și de favoare; iar funcționarul public, sub acest regim, se simte acoperit de ori-ce greșală voită sau nevoită a lui prin promiscuitatea imorală a șefilor săi. Această stare de spirit, creată prin nerespectarea legilor și a interesului general, este sporită prin impunitatea ce găesc sub pretext de interes de partid unii din cei care ar trebui să cadă sub prescripțiile codului penal.

Corupția morală poate fi întărită printr-o pildă pe care o dau mulți din cei mai de sus în îndeplinirea datoriilor lor cele mai elementare. Conștiința acestei datorii, mai întâi în cercul restrâns al familiei, pe urmă în acel mai larg al societății și în

sfârșit în acel al neamului, scade în loc să sporească prin pilda ce găesc cei de jos în modul cum cei de sus înțeleg aceste datorii ale lor. Avem din nenorocire, mai cu seamă în ceea ce privește datoria către Țară în aceste timpuri grele, pilde dureroase. Chiar cazuri izolate ale celor ce trebuie să fie îndrumătorii vieții noastre pot avea efecte cu caracter general.

Se pare că viața de partid în concepția unor partide dela noi se rezumă în servirea intereselor personale și meschine de ajutorare a încercărilor de corupție ce ne vin din afară și dinăuntru.

Acest caracter moral al crizei, datorit mai cu seamă neîndeplinirii rolului de îndrumători spre bine de către păturile conducătoare și în deosebi de unele din partidele politice, este cel care trebuie să ne îngrijească mai mult. El a găsit cea mai înaltă expresie în criza bisericească, în corupția electorală, din alegerile din 1911, în spiritul ce a domnit în aplicarea legilor și bugetelor în perioada de guvernământ din acești din urmă doi ani, în politica de tripouri dela Sinaia și Constanța, în administrația comunală a capitalei Țărei.

CONCLUZIE

Am arătat fără înconjur situația grea prin care trecem. Am crezut de datoria noastră să o facem nu numai fiindcă primejdia ni se pare mare, dar și fiindcă avem convingerea că răul, deși cu caracter general, este încă la suprafață și că organismul este plin de viață. Suntem convinși că printr'o acțiune chibzuită și hotărâtă se poate reda Țărei mersul normal și ascensional de altădată. Din cauzele chiar care produc criza de azi, bine îndrumate și servite, poate ieși un nou mijloc de propășire puternică a Țărei.

Dar cu cât de mare poate fi binele, cu atât și răul dacă nu vom da îndată și în mod hotărât, toată grija pentru schimbarea întregii noastre vieți publice. Să nu uităm că Statul nostru are la bază o slăbiciune în solidarizarea între masse și pătura conducătoare, o lipsă în cultura și conștiința na-

țională. Ori-care ar fi deci dezvoltarea bogățiilor naturale, propășirea economică la orașe și la sate, tocmai din dezvoltarea acestei activități neordonate și neîndrumate pot naște ciocniri puternice de interese între masse și conducători care pot înrâuri și asupra vieții sociale și asupra mersului normal al Statului.

Din cercetările cauzelor răului iese și soluția de îndreptare.

Viața unui Stat modern prin complicația, intensitatea chiar a acestei vieți, prin lupta de trai a popoarelor, cere o grijă mai continuă, o prevedere și o pregătire din timp a multiplelor sale nevoi. De această acțiune ocrotitoare și îndrumătoare de Stat, necesară ori-cărui popor, are nevoie și mai mult un Stat ca al nostru rămas înapoi prin greutățile trecutului.

Viața Statului fiind însă continuă, se cere ca și acțiunea celor ce îngrijesc de destinele sale, adică a partidelor de guvernământ într'un Stat constituțional — să fie continuă. Pot unele guverne să împlinească ori-cât de complet datoria lor, perioadele de discontinuitate ale altora nu opresc numai în aceste perioade acțiunea de propășire a Sta-

tului, dar, prin faptul că satisfacerea nevoilor la timp lăncezește, mersul acesta nu se oprește dar dă înapoi.

Această lipsă de pregătire a unor partide politice și a unora din conducătorii lor pentru a servi interesele complexe ale Statului, preocuparea frământărilor interne înlăturând pe acelea ale intereselor generale, sunt principala cauză a crizelor prin care am trecut și a tendințelor de a se permanentiza și spori.

Regimul parlamentar impune pentru funcționarea normală a Constituției noastre alternanța partidelor de guvernământ în conducerea Statului. Sacrificiile făcute, pentru păstrarea acestui principiu salutar în timpul celor doi ani, ne-au adus la schimbarea regimului în Decembrie 1910 și la situația actuală de colaborare conservatoare. Dar față de rezultatele obținute și de situația creată Țării prin dorința meritorie a tuturor de a avea două partide tari față unul de altul, Țara începe să se întrebe dacă sacrificiile sale corespund cu foloasele obținute.

Azi greutatea evenimentelor interne și mai cu seamă externe, este așa de mare încât, indiferent de trecutul fie-cărui par-

tid, trebuie să ne întrebăm ce viață politică trebuie să așezăm acestei Țări în viitor, nu pentru a avea un partid liberal, conservator, conservator-democrat, sau altul, dar pentru a avea partide care să fie organe conștiente de menirea lor și în putință ca prin principiile și acțiunea lor să satisfacă nevoile puternice și esențiale ale Țărei.

Iată de ce se impune o trezire cât mai repede a unei acțiuni conștiente a tututor partidelor politice de guvernământ.

În situația actuală pentru îndeplinirea nevoilor nesatisfăcute la timp, acțiunea aceasta se poate rezuma în următoarele puncte :

Din analiza crizelor din 1901, 1907 și mai cu seamă a celei mai generale de acum, reiese că măsurile trebuiesc să fie nu numai repezi și energice dar și cu caracter general.

Nesatisfacerea la timp a nevoilor de prima necesitate (școala, armata, mijloacele de transport) a aglomerat aceste nevoi; iar dezordinea bugetară pune în nepuință, fără o revizuire generală, de a se găsi mijloacele necesare pentru satisfacerea lor.

Iată de ce în primul rând se pune *revizuirea generală pentru refacerea unității și ordinii bugetare* atât pentru Stat cât și pentru celelalte administrații publice, împreună cu *reforma generală* a impozitelor pentru a permite o mai dreaptă repartizare a lor. Mijloacele ast-fel căpătate trebuie utilizate mai întâi pentru *învățământul primar rural* și, din cauza timpurilor prin care trecem, pentru completarea *apărării Țării*. Pentru a face față activității economice crescânde și a o îndemna să se dezvolte prin noi înși-ne, trebuie și o politică hotărâtă a Statului atât în privința *mijloacelor de transport* cât și a *învățământului profesional*.

Dar, pe lângă crearea de școli, trebuie o acțiune suplimentară pentru dezvoltarea conștiinței cetățenești și naționale prin *școlile de adulți, cercuri culturale*, spre a se completa cultura celor rămași înapoi.

Afară de ridicarea materială și culturală a masselor, atât pentru întărirea poporului cât și pentru aceea a Statului, trebuie creată o *altă viață politică în această Țară*. Să facem ca servirea intereselor generale ale poporului să nu mai fie o bine-

facere datorită bunăvoinței celor de sus, dar *o câștigare a drepturilor lor cu concursul lor*. Nu un popor de miluire, ci de cetățeni participând în mod efectiv la viața Statului sub toate formele ei. De aceea se impune pentru refacerea solidarității acestui Stat *o politică în realitate democratică*, și înțelegem acest cuvânt în termenul cel mai larg. N'au fost momente de conștiință și solidaritate națională mai puternice ca în 1848, când comisia proprietarilor și a clăcașilor discutau și hotărau la olaltă de interesele lor și la divanurile ad-hoc când, în ședințele acelea memorabile, reprezentanții tuturor păturilor sociale participau la rezolvirea marilor chestiuni naționale ce se discutau.

Iată de ce principalul leac de îndreptare a situației actuale îl vedem în *schimbarea radicală a sistemului nostru reprezentativ* pentru a asocia și solidariza cu mersul Statului întreaga suflare românească. Numai în *o largă reformă electorală care ar strânge la olaltă pe toți cetățenii acestei Țări*, fără colegii censitare sau profesionale, Statul nostru poate găsi întărirea de care are nevoie și o pavază puternică în contra

acțiunii vătămătoare a ori-căror partide politice inconștiente de datoria lor. Această transformare a sistemului nostru electoral bine îndreptată va aduce dela sine și o conștiință mai luminată și mai continuă a partidelor politice pentru răspunderea ce au și va dezvolta sârguința lor pentru a satisface nevoile masselor. Ele vor contribui ast-fel pentru a întări Statul prin îmbunătățirea situației materiale și prin dezvoltarea conștiinței naționale a poporului său.

Iată de ce se impune cât mai repede *revizuirea Constituției și un regim de dreptate* pentru toți și mai cu seamă pentru cei mai slabi.

Opera de guvernământ a partidului național-liberal, în 1901 și 1907, programul său de azi unde a înscris în cap revizuirea Constituției, arată ca în ceea ce-l privește a căutat cu un ceas înainte să pregătească această operă de reparație socială. Evenimentele ce se deslănțuesc și agravarea crizelor de care vorbim mai sus îi impun obligația să pășească și mai hotărât la îndeplinirea acestui program.

Din nenorocire el găsește în fața lui un partid istovit prin frământări continue in-

terne de mai bine de 12 ani și ale cărui sbuciumări pun în îndoială putința de a găsi în el instrumentul de pus în serviciul interesului general. Crizele grave prin care trecem nu mai îngăduie însă o întârziere în măsurile de luat și deci așteptarea transformării profunde a acestui partid pentru ca să corespundă noilor cerințe ale Țării. Cu atât mai mult partidul național-liberal trebuie să-și dea seamă că sarcina lui este și mai mare și mai grea; negăsind pentru moment acea alternanță de organe pregătite, cerută de regimul nostru constituțional, el trebuie să-și îndoiască energia și grija pentru servirea interesului obștesc. Prin principiile sale democratice el poate să ducă o luptă pentru trezirea conștiinței naționale și să facă transformarea puternică și adâncă pe care o cer propășirea și liniștea chiar a Țării. Acțiunea sa trebuie însă adaptată și acestor nevoi, organizată pe baze mai largi pentru a putea servi o cauză atât de mare, atât de sfântă și a cărei dobândire nu trebuie să fie numai o victorie a unui partid, ci făcută cu colaborarea masei celei mari a Țării.

Noi credem că precum în 1901 și 1907

partidul național-liberal și-a îndeplinit datoria, va ști și de rândul acesta să scoată Țara din situația grea în care se găsește.

Dar ori-care ar fi însușirile relative ale partidelor de guvernământ, cele ce nu vor înțelege să vie la o altă concepție a rolului lor în Stat, la o conștiință clară a marilor probleme ce se pun azi, valul va trece peste ele. Nevoia de un trai sănătos și moral a unui popor plin de viață este mai puternică decât aceea a existenței unui partid politic, ori-care ar fi trecutul sau vechimea lui.

Ianuarie 1913.

